

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Ar skristi iš tikrųjų lengva?

2013-12-02

ŽURNALAS: KULTŪROS BARAI

TEMA: Cirkas

AUTORIUS: Agnė Biliūnaitė

DATA: 2013-12

Šiuolaikinis Prancūzijos cirkas

Na, tai kaip tavo klounai ir meškos?“ – klausinėjo draugai, kai grįžau iš Prancūzijos, iš Ošo (*Auch*) miestelio, kur spalio 18–27 d. vyko šiuolaikinio cirko festivalis *Circus*. Greičiausiai nė vienas iš jų nesuprato, kur ir ko važiauvau, tuo labiau – kaip kultūros žurnalistė. Juk lietuvių supratimu (taip rašo ir mūsiškė *wikipedia*), cirkas – tai istoriškai susiklosčiusi paskirų triukų visuma. Jus vienija panaši, mažai kintanti, todėl daug kam nuobodi atlikimo technika, daugiausia akrobatika, ekvilibristika, gyvūnų dresavimas, gimnastika, magija, klounada, voltižiravimas ir žongliravimas. Meluočiau, jeigu teigčiau, kad vadinamasis šiuolaikinis cirkas, apie kurį ketinu kalbėti šiame straipsnyje, visa tai paneigia. Tačiau Lietuvoje šio scenos meno supratimą, manyčiau, labiausiai iškreipė ilgametė sovietinio cirko praktika, pavertusi jį išimtinai pramoga, kitoks pas mus tiesiog neegzistuoja. Beje, klausimas apie meškas priminė gana įdomų faktą, kad Smurgainyse (dabar Baltarusijos teritorija) XIX a. veikė vienintelė Europoje Meškų akademija, kurioje lepečkėjai buvo dresuojami įvairių šalių cirkams.

Kadangi Lietuvoje šio žanro apskritai niekas (išskyrus Menų spaustuve, jau aštuntus metus rengiančią *Naujojo cirko savaitgalį*) nelaiko kultūros dalimi, man buvo dar smalsiau pamatyti, koks yra cirkas šalyje, kurioje jis nestokoja nei gerbėjų, nei finansų, nei idėjų. Tokią galimybę suteikė europinis projektas *Unpack the Arts*. Dvejus metus dešimtyje šiuolaikinio cirko festivalių aštuoniose šalyse jis organizuoja rezidencijas kultūros žurnalistams, – tuo siekiama paspartinti patirties, idėjų, žinių apykaitą, plėsti kritinį diskursą apie šiuolaikinį cirką, aktyvinti jo sklaidą.

Taigi apsiniukusį spalio vakarą išskridau į Prancūziją, į viduramžių dvasią išsaugojusį Ošą netoli Tulūzos. Iš ryto saulė plieskė taip, kad teko viešbutyje palikti šiltus drabužius, ypač pasigailėjau, atvykusi su ilgaauliais rudeniniais batais. Per trumpą saviveiklinę ekskursiją po senamiestį aptikau d’Artanjanos skulptūrą, galingą katedrą, stovinčią ant Santjago piligrimų kelio, ir didžiulę ančių kepenėlių pašteto pasiūlą. Atrodė keista, kad vienas garsiausių festivalių, diktuojančių cirko madas visam pasauliui, vyksta kažkur Gaskonijos laukuose. Tačiau pasukusi už dar vieno kampo,

staiga viską supratau, nes geroms penkiolikai minučių mane priplojo prie sienos veržlus ryškiaspalvis cirko entuziastų srautas – žonglieriai su kojūkais, būgnininkai, mimai, klegantys vaikai... Vyko Prancūzijos cirko mokyklų paradas. Jų federacijai (FFEC) priklauso apie 130 profesinių cirko mokyklų, iš jų – 3 aukštosios, licenciją turi 27 000 mokytojų. Nekeista, kad šalyje yra net 350 profesionalių cirko trupių, vyksta 250 festivalių, skirtų šio žanro scenos menui. Taigi pirmiausia patyriau, kad Prancūzijos cirkas yra jaunas, masinis ir profesionalus.

Iš interviu su festivalio *Circus* ilgamečiu direktoriumi Marcu Fouilland'u sužinojau, kad 1988 m. Ošo meras ir valdyba ieškojo būdų, kaip miestelį, turintį vos 23 000 gyventojų, pažadinti iš gilaus ekonominio snaudulio. Tuo metu meras buvo įpratęs kasmet kviestis karo laikų bendražygį iš Zavata cirko šeimos ir šis keletą mėnesių rodydavo spektaklius. O prieš 4 dešimtmečius Oše gyveno kunigas, įkūręs cirko mokyklą, kad vietos vaikai laisvalaikio nekrėstų kvailysčių. Šie du faktai paskatino per lapkričio atostogas surengti visų Prancūzijos cirko mokyklų varžytuves. Dešimt metų festivalį rengė savanoriai, o 1998 m. jis buvo pripažintas profesionaliu ir gavo valstybės paramą. 2000-aisiais festivalį papildė kultūrinė programa, vykstanti ištisus metus. Įkurta ir asociacija, kuri šiuolaikinio cirko sklaidai rūpinasi visos Prancūzijos mastu. Šiandien į festivalį, turintį 26 metų istoriją, jau grįžta pasirodyti tie menininkai, kurie savo kaip cirko artistų kelią pradėjo Oše, dar būdami vaikai.

2006 m. buvo surengtas tarptautinis architektūros projekto konkursas (dalyvavo net 63 agentūros) – pievoje prie Žero upės architektų ir festivalio komandos bendromis pastangomis išdygo stacionari cirko „palapinė“, kurios pasižiūrėti ir seilės pavarvinti atvyksta kitų Europos festivalių organizatoriai. Naujam statiniui pravertė buvusių kareivinių pamatai, buvo pasirinktas minimalistinis natūralių medžiagų interjeras, sumaniai „panaudojamas“ lietaus vanduo, saulės šviesa... Tai man priminė Švedijos Geteborgo operos teatrą, kurį statant irgi dalyvavo prodiuseriai, techniniai direktoriai, geriausiai žinantys, kokia turėtų būti kiekviena pastato pėda, kad jis tarnautų menininkams, o ne menininkai turėtų derintis prie netobulos akustikos, dekoracijoms netinkamų erdvių, ribotų techninių galimybių ar kišenės dydžio grimerinių. Vilniaus Menų spaustuvės istorija panaši – dešimtmečius brandinta idėja, aiškiai suvoktas poreikis ir atkaklumas, siekiant tikslo, lėmė, kad pastatas iš tikrųjų yra gyvas ir traukia žiūrovus.

Pernai per *Circus* parduota 26 000 bilietų į 48 spektaklius. Festivalį kuruoja 20 nuolatinių darbuotojų ir 200 savanorių. Miestelyje apsilankė apie 350 studentų, atsidėjusių cirkui, apie 300 profesionalų. Yra net dešimt viešbučių, senamiestis sausakimšas barų, kavinių, delikatesų krautuvėlių. Ekonominė Ošo situacija šiandien smarkiai pasitaisiusi, cirkas prie to neabejotinai prisidėjo.

Kas gi yra tas šiuolaikinis cirkas, nerodantis nei meškų ant ledo, nei iliuzionistų, pjaustančių moterį dėžėje, nei rusiškai šmaikštaujančių kauštelėjusių klounų? Vis dar gajį nuomonė, esą cirkas – tai nuolatinis kartojimas ir kūniškumas be jokios koncepcijos. Festivalio direktorius Fouilland'as pabrėžia, kad tradicinio cirko esmė – išplėsti kūno galimybes, o šiuolaikinis cirkas plečia savo kaip meno šakos gebėjimus, todėl vyksta labai gilūs intelektualiniai procesai. Europos profesinių cirko mokyklų federacijos (FEDEC) prezidentas Timas Robertsas sakė, kad šiuo metu pasaulyje veikia net 13 aukštojo mokslo programų, skirtų cirko menui. O iki 7-ojo dešimtmečio tradiciją

puoselėjo tik cirko šeimos, kurioms atrodė, kad perteikti savo patirtį tolygu išdavystei, todėl tradicijos buvo kruopščiai saugomos, profesinės paslaptys perduodamos vien paveldėtojams. Tai trukdė cirkui tobulėti kaip scenos menui. Daugiausia rūpintasi palapinės dydžiu ir pajamomis. Nekeista, kad 7-ajame dešimtmetyje ši žanrą apėmė visuotinis nuosmukis, cirko šeimų jaunoji karta nebenorėjo tęsti tėvų verslo. Tačiau kaip tik tuo metu cirko technikomis pradėjo domėtis gatvės menininkai, prašydami pamokyti atlikimo gudrybių. Keletas cirko šeimų geranoriškai sutiko demistifikuoti savo amatą ir ėmė dirbti su tais, kurie gimę ne akrobatų ar klounų vagonėliuose. Pradėta steigti cirko mokyklas. Daug kam atrodo, esą jos gyvavo visada, tačiau seniausia Europoje Monrealio cirko mokykla buvo įkurta vos prieš 33 metus. Pasak Robertso, cirką vis dar pančioja mitai, kuriuos reikia išsklaidyti, kad sužinotume tiesą. Nors ir siejamas su nomadišku, romantišku gyvenimo būdu, tradicinis cirkas dažniausiai yra grynas šou verslas. Antai Sovietų Sąjungoje dauguma cirko akrobatų buvo kareiviai, kuriuos rengė tapti gimnastais, dalyvauti Olimpinėse žaidynėse ir siekti aukso. Kadangi laimėti lemta tik kam nors vienam, kitiems tekdavo persikvalifikuoti ir, įsikinkius į masinės propagandos ratus, dirbti akrobatais cirke, o jis buvo paklausi eksporto į Vakarų prekę. Žlugus Sovietų Sąjungai, žlugo ir gerai išsuktas cirko eksportas. Dabar rusai dažnai kreipiasi į FEDEC, teiraudamiesi, kaip jiems atgaivinti cirką, nes jų personalas geba daryti vien tai, ko išmoko kadaise. Pasak Robertso, Rusija vis dar neįsisąmonino, kad menas yra gyvas tiek, kiek laisvas jį kuriantis menininkas. Istorija parodė: cirkas atgyja, sąveikaudamas su kitais žanrais, kai tarpusavyje keičiamasi idėjomis, raiškos būdais. Tradicinio cirko nuosmukį būtent ir lėmė uždarumas, izoliacija, mistifikacija.

Svarbiausia, kad technika, meistriškumas netaptų vienintele priežastimi, kodėl cirko artistas lipa ant scenos. Konceptualumas, egzistencinių klausimų kėlimas, netikėtas kasdieninių objektų panaudojimas, originalus santykis su muzika, su kostiumais – štai bruožai, būdingi šiuolaikiniam cirkui. Skandinavai šiuolaikinį cirką praturtino natūraliomis medžiagomis – mediena, gamtos objektais, prancūzai – šiuolaikiniu šokiu, vokiečiai – kabaretu, britai – eksperimentiniu teatru. Cirkas, kaip ir apskritai pasaulis, remiasi hierarchija. Tai, kas arčiausiai žemės (gyvūnų dresavimas), yra laikoma žemiausiu, demoniškuoju cirko lygmeniu, o aukščiausiam, dieviškajam jo lygmeniui atstovauja oro akrobatai. Atsiradus cirko mokykloms, ekonomiškai labai neapsimokėjo laikyti žirgus jojikams, liūtus dresuotojams, per brangiai kainavo įrengti milžiniškas erdves oro akrobatams. Dėl tokios pragmatiškos priežasties dabar šie ekstremumai – demoniškas ir dieviškas cirko lygmenys – yra beveik nunykę. Užtat išplėtotas žmogiškasis lygmuo – žongliravimas, akrobatika ant trapecijų, glaudi partnerystė ir kt. Sakoma, jeigu nori apie cirką padiskutuoti konceptualiai, pasikalbėk su žonglieriais. Būtent jie yra didžiausi šiuolaikinio cirko ideologai, filosofai, trupių meno vadovai. Tą patvirtina ir šiomet Vilniuje per *Naujojo cirko savaitgalį* viešėjusi trupė iš Didžiosios Britanijos *Gandini Juggling*, parodžiusi neįtikėtinai konceptualų spektaklį, įkvėptą Pinos Bausch kūrybos. Ten nevyko nieko daugiau, išskyrus žongliravimą, tačiau išvydome tikrą žmonių tarpusavio santykių dramą.

Kad priartėčiau prie cirko filosofijos, nukakau į cirko reikmenų krautuvėlę ir išgijau keturis kamuoliukus, skirtus profesionaliems žonglieriams. Geriau apgalvojus, visa tai, kas vyksta cirke, kalbos lygmeniu yra egzistencinės metaforos: atlikti tai, kas privaloma, ir nenumirti; žongliruoti viskuo, kas po ranka; balansuoti virš žemės; tampyti liūtą už ūsų; juoktis pro ašaras ir t. t. Būtent šiomis – egzistencinėmis ir

filosofinėmis – cirko šaknimis remiasi šiuolaikinio cirko kūrėjai, ieškodami naujos estetikos, kuri leistų aktualiai kalbėti apie amžinąsias vertybes.

7-ajame dešimtmetyje visuomenei pasinėrus į masinę vartojimo psichozę, gatvės menininkai, hipiai ieškojo būdų, kaip paveikti susiklosčiusią politinę ir socialinę situaciją, kritiškai aptardami opiausius dalykus. Juos žavėjo cirko nomadiškumas, utopiškumas. Cirko elementus imta sieti su performansais, hepeningais. Įprastinę cirko kaip pramoginio žanro su paskirais numeriais logiką pakeitė teatriniis naratyvas su personažais, pasakojančiais savo istoriją. Ieškota naujo santykio su muzika, kuri iki tol buvo tiesiog efektingas garsinis triukų fonas. Pamažu susiklostė estetika, tapusi vadinamojo naujojo cirko pagrindu. 8-ajame dešimtmetyje suklestėjus profesinėms mokykloms, į cirką plūstelėjo daug naujų idėjų. Gausėjo monopasirodymų, jie darėsi vis konceptualesni, stiprėjant postdraminio teatro, šiuolaikinio šokio įtakai.

Garsi prancūzų kultūros žurnalistė Gwenola David aptarė šiuolaikinių scenos menų kontekstą, nes šokis, cirkas ir teatras nuolatos daro įtaką vieni kitiems. Pasak jos, cirkas – tai ženklų sistema ir virtuoziškas, specifinė atmosfera ir vidinė istorija. Meno, taigi ir cirko, tikslas – užuot kartojus klišes, nuolatos kelti klausimus, ieškant naujų būdų, kaip užmegzti ryšį su publika.

Šiuolaikinis cirkas skaidosi į daugybę srovių. Kuriami multidisciplininiai reginiai, cirko elementus siejant su poezija, šokiu, video-, muzika, priartėjant prie performanso, teatro. Čia svarbiau už techninius įgūdžius yra idėja, konceptualumas. Arba atvirkščiai – mėginama išgryninti pačią cirko esmę, laikomasi nuomonės, esą akrobatika, žongliravimas savaime yra konceptualūs, o personažai pasakoja intriguojančias istorijas, atskleisdami, kas yra pusiausvyra, fiziškumas, partnerystė, žemės trauka... Čia dominuoja technika, ši srovė neretai priartėja prie šiuolaikinio šokio. Propaguojamas ir vadinamasis urbanistinis cirkas – grįžtama atgal į gatves, iš principo atmetamas konceptualumas, rodoma daugiau akrobatikos, o ritmenbliuzas, hiphopo muzika, kasdieniški drabužiai, grupinė kūryba priartina prie pramoginio šou. Čia jėga demonstruojama tiesiogiai, o rizika ir pavojus yra visiškai realūs, nenupudruoti. Siekiama ir šokiruoti publiką, ir ją sužavėti.

Viešnągė šešiose cirko palapinėse

Geriau perprasti šiuolaikinio cirko užmojus ir specifiką padėjo atviri rytiniai pokalbiai prie kavos. Labai skirtingi, vienas už kitą įdomesni pašnekovai dalijosi unikalia savo patirtimi, atskleidė asmeninį santykį su šiuolaikiniu cirku.

Pusamžis vokietis Nikolausas sakė jaunystėje apie cirką nė nesvajojęs. Dirbo ekologiškame brolio ūkyje, tarnavo armijoje, studijavo filosofiją, rašė poeziją. Susidomėjęs žongliravimu, pasigavo cirko bacilą. „Dabar esu cirko apžavėtas ir tuo pat metu traumuotas“, – sako menininkas. Spektaklį „Viskas gerai!“ (*Tout est bien!*) jis kūrė drauge su trupe *Pré-O-Coupé*. Pagrindinis personažas – aršiai nusiteikusi ultraliberali cirko šeima. Pasitelkiant purvo, skurdo, šiukšlių, nestabilumo ir laikinumo estetiką, siekiama atskleisti pačios visuomenės būseną. Kaip surengti šou, jeigu cirko įranga išparduota, palapinė ardoma, o dramblis nugaišo? Kaip atgauti prarastą pusiausvyrą, kaip išlikti garbingam, kai aplinkui viskas bjauru ir purvina, kaip išsaugoti lyrišką prigimtį absoliučios disharmonijos sąlygomis, kaip pakilti iš paties

dugno? Cirką Nikolausas apibūdino trim seno klouno žodžiais - tai pavojus/pagarba/meilė. Filosofškai pacitavo Samuelį Becketą: „Kiek bandžiau, tiek klydau. Nesvarbu, bandysiu dar, kad suklyščiau geriau.“ Kiekvienas iš mūsų per visą savo gyvenimą rengia vienai vieną numerį. Nikolauso vaidmuo - žadinti visuomenę. Jis kalba apie pėdsakus, apie atmintį. Mes paliekame pėdsakus tada, kai judame, o judame tol, kol esame gyvi. Kas nejuda, kas sterilu, tas negyva. Kas pernelyg ekologiška, tas neįdomu. „Panaudoti kuo daugiau energijos, kad išgaučiau tai, kas beveik neįmanoma, - štai mano devizas, kuris iš esmės prieštarauja ekonomikos logikai.“ Būdamas vokietis, jis apsisprendė gyventi ir kurti Prancūzijoje, kur cirkas yra puikiai integruotas į kultūros peizažą. „Mes, cirko žmonės, esame kvaili. Bet visa ši intelektualinė šiuolaikinio cirko kryptis traktuoja mus labai rimtai. Tad ir mes mėginame kalbėti rimčiau“, - šmaikštavo Nikolausas. Jo manymu, 7-ajame dešimtmetyje naujasis cirkas taip surimtėjo, kad prarado publiką. Jei nenorime, kad ir vėl taip nutiktų, turime išsaugoti savyje gerą dozę naivumo ir paprastumo.

Trupės *La Meute* vaikinai daugiausia kalba apie jaunatvišką energiją ir norą peržengti ribas. Kolektyvinės kūrybos privalumus apibūdina posakiu: „Po vieną judame greičiau, bet drauge judame ilgiau.“ Jų spektaklio „Ruja“ (*La Meute*) atspirties tašku tapo išgąstis. Kartu repetavusi mergina patyrė tokią traumą, kad metė cirką ir niekada nebegalės važinėti dviračiu. Apibūdindami, kas jiems yra cirkas, vaikinai vardijo riziką, pavojų, prie kurio ilgainiui priprantama, bet jis niekada neužmirštamasis. Žinodami, kad išvengti rizikos vis tiek nepavyks, jie su ja žaidžia, flirtuoja. Paklausiau, kurios gi šio spektaklio vietos jiems buvo rizikingiausios? Atsakymas pralinksmino - pasirodo, tai teatro ir muzikos intarpai, nes juos atlikdami trupės nariai nesijaučia stiprūs. Spektaklio veiksmas vyksta persirengimo kambaryje, naudojamos rusiškos ir prancūziškos sūpuoklės, čiužiniai, rankšluosčiai, lentos, kopėčios, dominuoja metalas, medis tarsi vyriškumo simboliai. Spektaklis remiasi ne tiek mentaliniu, kiek fiziniu suvokimu. Žaidžiant su išgąsčiu, paliečiama ir skausmo tema. Žongliuojama ir tuo, ką skauda artistams, bet žiūrovai to nemato, ir tuo skausmu, kurį mato publika, bet kurio nejaučia artistai. Kūrybos procese jiems talkina „išorinės akys ir ausys“ - prancūzų komikas, padedantis suprasti, ar jie iš tikrųjų rodo tai, ką norėtų parodyti. Pasak jų, kūrybinių sprendimų paieškos dažnai įdomesnės negu pats pasirodymas, todėl jaučiasi esantys labiau kūrėjai negu atlikėjai.

Trupė *Akoreacro* - tai 5 muzikantai, grojantys fortepijonu, violončele, būgnais, smuiku, akordeonu, klarnetu, ir 6 akrobatai. Jų spektaklis „Signalas“ (*Klaxon*) sužavėjo tobula muzikos ir veiksmo simbioze, virtuozišku. Savo karjerą trupė pradėjo gatvėse, šis pasirodymas - pirmasis nuosavoje palapinėje, kuri su visa technine įranga, kėdėmis ir vilkiku atsiėjo 230 000 eurų. Daug ką stengiamasi sudėlioti dar popieriuje, braižomos energetinės spektaklio kreivės, tačiau tikroji kolektyvinė kūryba prasideda, repetuojant scenoje. Trupė turi konsultantus - dramaturgą, kompozitorių, akrobatikos mokytoją. Kurdami šį spektaklį norėjo „sutuokti“ du žanrus - akrobatiką ir muziką. „Siekiamo, kad žiūrovai bent valandai pamirštų viską, kas liko už palapinės sienų, ir patikėtų - skristi yra lengva.“ Nors nei gyvenimas, nei cirko kasdienybė nėra lengvi. Trupei priklauso 18 žmonių, kurie viską atlieka patys - ir palapinę pastato, ir prožektorius sukabina, ir vilkiką vairuoja, ir kostiumus pasisiuva, ir administruoja. „Mes pasirinkome nuolat gyventi kelyje. Kartais pasvajoju: norėčiau rytais savo terasoje gerti kavą su tuo pačiu žmogumi, bet... Todėl turime utopinę idėją, kad jaustumės šeima, nebūdami šeima“, - sakė Claire Aldaya, vienintelė trupės moteris,

akrobatė, pradėjusi dirbti cirke, būdama 17 metų. Cirkas, kai jį pasirenki, įtraukia visam gyvenimui: iš pradžių treniruojiesi, kad taptum geriausias, vėliau treniruojiesi, kad išlaikytum geriausiojo pozicijas, o galiausiai treniruojiesi, kad nebūtum blogiausias... Claire sakė, kad jų trupė siekia kurti tokius spektaklius, kurie skatintų publiką mąstyti širdimi.

Vis dėlto visų mūsų, žurnalistų, širdis užkariavo trupės **Aital** tragikomiškas ir labai nuoširdus spektaklis „Geriausiam ir blogiausiam“ (*Pour le meilleur et pour le pire*). Rytinis interviu virto tarsi antrąja spektaklio dalimi, atskleidusia dviejų personažų, kurie ir gyvenime yra pora, santykius. Kaip jiedu susitiko? Kati Pikkarainen – smulkutė maža geltonplaukė akrobatė iš Suomijos – į cirko mokyklą Prancūzijoje atvyko, būdama šešiolikmetė. Victoras Cathala – garbanotas milžinas prancūzas, į tą pačią cirko mokyklą atėjo visiškai atsitiktinai, mat buvo profesionalus futbolininkas, vėliau – stambus ūkininkas. Studijuodamas gyvulininkystę, atrado žirgų sportą ir akrobatiką su žirgais. Victoras nekalbėjo angliškai, Kati – prancūziškai, o teko kurti porinį akrobatikos numerį. Užsimezgė nepaprastai stiprus fizinis ryšys. Baigdami mokyklą, laimėjo svarbų konkursą, atvėrusį jiems trupės *Cirque du Soleil* duris. Vis dėlto abu nusprendė rinktis ne šou, bet tikrąjį cirką. Metus dirbo Šveicarijoje su *Zimmermann & de Perrot*, bet nusprendė, kad čia per mažai cirko ir per daug teatro. Todėl dabar dirba dviese. Kuria tada, kai turi ką pasakyti. Spektaklį „Geriausiam ir blogiausiam“ pastatė 2011 m. ir parodė jau 117 kartų. Tai universali istorija apie du žmones kelyje. Palapinės grindys – plika žemė, kelio dulkės visada mus supa, gyvenimą darydamos prozišką, net brutalų. Į palapinę įvažiuoja maža, ryškiai raudona mašina ir santykių drama prasideda. Iš nesiliaujančio durelių trunkymo, kaskart perjungiant vis kitokią muziką, išauga sodri akrobatų poros istorija su šokio, teatro, humoro elementais. Spektaklis nepaprastai kinematografiškas, pavyzdžiui, finale įtampa auginama, apšvietimą kaitaliojant su tamsa. Žaidžiama rekvizitu, kad atsirastų papildomos metaforos, poetinės aliuzijos. „Kaskart, kai sukuriame spektaklį, jaučiame vidinę būtinybę apibūdinti, kas tai – cirkas, šokis, o gal teatras? Gerbiame cirko žanrą ir vengiame neatsakingai juo vadinti viską, kas dedasi ant scenos, vien todėl, kad esame atėję iš cirko mokyklos. Kaskart pasitikriname, ar yra pakankamai cirko, kitu atveju vadiname tai teatru ar šokio spektakliu“, – teigia menininkai. Jie nėra pamišę dėl cirko, jeigu spektaklio idėja reikalautų teatrui įprastos erdvės, jie mielai išsikraustytų iš savo palapinės. Nomadiškas cirko gyvenimas nėra rožėmis klotas, greičiau akmenuotas. Ypač rudenį, kai lyja, ir žiemą, kai šalta, o reikia keltis 4 val. ryto, kad įjungtum šildymą palapinėje, kad nuo stogo nutirpdytum sniegą. Ne pyragai ir šiltuoju metų laiku, štai šią vasarą, kai palapinėje buvo +40 laipsnių, Victoras sakė numetęs 7 kg. „Be to, mes neturime savo sodo“, – liūdnai konstatuoja jis. Sodo įvaizdis – dirbtinės gėlės, sukaišiotos į smėlį, – panaudotas ir šiame spektaklyje.

O trupės *Rasposo* parodytas „Įkandimas“ (*Morsure*) sukėlė visiškai priešingas emocijas. Po jo prigijo net priežodis „Bet kuo čia dėtas tigras?“ Šiame spektaklyje iš tikrųjų pasirodo gyvas tigras (beje, baltas pudelis irgi). Kai tiek prisiklausėme apie šiuolaikinio cirko siekį atsiriboti nuo gyvūnų dresūros, buvo netikėta *Circus* festivalyje išgirsti riaumojant plėšrūną. Dabartinė trupės vadovė Marie Molliens šį postą perėmė iš savo mamos, tradiciškumo esama ir daugiau – trupei priklauso dvi dviejų šeimų kartos. „Įkandimas“ – debiutinis Molliens spektaklis. Ji daug dirbo, ieškodama naujo šiuolaikinio kelio, pasirinko cirko teatrą. Daug ką perėmė iš vaizduojamojo meno (įrėminimas, figūrų komponavimas), iš italų kino (esama aliuzijų į Federico Fellini'o

laikmetį, kostiumus, jo filmus). Spektaklyje gyvai atliekama muzika, nemažai šokama. Pagrindinė mintis – cirko trupės primadona ir visa tai, kas ir kaip sukasi aplink ją. Kalbama apie aistros žiaurumą, negailestingai besikandžiojantį gyvenimą, jo paliekamus randus. Naudojamos skirtingos akrobatikos ir ekvilibristikos technikos. Mėginama apžaišti, kaip tą daro kinas, skirtingus laiko sluoksnius – dabartį, prisiminimus, fantaziją. Galiausiai visa apskrita palapinės scena aptveriamą aukšta tvora, ant kurios užmetamas tinklas, o į vidų pro veidrodį išoka gyvas tigras. Gražios, įdomios idėjos, nuo pat pradžių ėmusios strigti, brigzti, dabar visai iširo. Nebuvo nei gilios metaforos, nei stublinančio efekto. Nesėkmę vainikavo visiškai apatiškas tigras, kuris čia akivaizdžiai nebūtinai. Juk dažnai mažiau yra daugiau.

Šiuo kredo – mažiau yra daugiau – rėmėsi Aurelienas Bory, su marokiečių akrobatų trupe *Cie 111* festivalyje pristatęs spektaklį „Azimutas“. Režisierius siekė atskleisti jų dvasinę patirtį, tai, ką jiems skauda, atmesdamas egzotiką, visiškai atsiribodamas nuo „Maroko šou“, ir pavyko sukurti originalų, bet kartu universalų spektaklį. Jo darbo metodas – rinkti idėjas, atlikti įvairius bandymus, kol atsisako visko, kas šiam konkrečiam spektakliui nėra būtina. Svarbiausia – neprisirišti. Tik taip galima nueiti toliau, žvelgti giliau. Tai, kas galėjo tapti spektaklio trūkumais (nėščia akrobatė, traumotas senstantis akrobatas), jam pavyko paversti privalumais. Režisierius rėmėsi ne tik asmeninėmis akrobatų šeimų istorijomis: „Aš pasitikiu gyvenimo realybe ir tuo, ką ji man duoda“, – sako Bory, vadinantis save žonglieriumi. Spektaklio atspirties tašku tapo skrydis, svarbus ne tik akrobatikoje apskritai, bet ir teatre. Beje, italų sukurta pirmoji teatro mašina buvo panaudota būtent skrydžio efektui išgauti. Bory remiasi matematikos, fizikos dėsniais, naudoja daug mechaninės įrangos. Pagrindinė „Azimuto“ dekoracija – grotos per visą scenos aukštį (spektaklis rodytas įprastame teatre). Tarsi visata būtų uždengta milimetriniu popieriumi ir nutiestas tinklas kūnams laiptoti. Akrobatika, išvertus iš graikų kalbos, reiškia vaikščiojimą danguje. Iš pradžių aukštyn žemyn juda juodi maišai – tai svoris, balastas, miręs kūnas, pati mirtis, jos krytis, šokis erdvėje. „Prakalbintos“ šviesų, atgyja juodos draperijos. Esama daug paslėptų aliuzijų, metaforų – pavyzdžiui, ant grotų narpliojamos vilnonių siūlų gijos, pasirodo, susijusios su žodžiu *sufizmas*, arabiškai reiškiančiu vilną. Be to, vilna puikiai sugeria šviesą ir kuria išpūdingus efektus. „Šviesa scenoje yra tarsi vizualinė muzika“, – sako Bory. Todėl ir su šviesų dailininku, ir su kompozitoriumi jis dirba nuo pat idėjos užuomazgos. Nepamiršta palikti ir tuščios erdvės, kad spektaklis galėtų kvėpuoti. „Azimutas“ – labai filosofiškas, beveik viduramžiškas spektaklis, todėl, kad priartėtų prie šiandienos, kūrėjai pasitelkė ryškius kasdieninius marškinėlius, džinsus. „Azimutas“ – tai akrobatika, perauganti į vizualinį teatrą, savotiškas cirko žanro paribys. „Teatras neegzistuoja. Egzistuoja tik teatrai ir tu turi atrasti savąjį“, – Émile'o Zola žodžius pacitavo cirko filosofas Aurelienas Bory.

Festivalis *Circus* atsirenka tuos spektaklius, kurie būna parodyti bent 60 kartų. Kai kurios trupės jų parodo net po 200. Pagrindiniai šios gyvybingos meno rūšies principai būtų tokie: atkaklumas ir nuolatinis savęs tobulinimas, vedantis į tobulumą; suvaldyta rizika ir išlaisvintas kūrybiškumas, kuriantis erdvę naujiems atradimams; produktyvus santykis su publika, nes jai rodomos ne klišės, bet užduodami klausimai; suvokimas, kad izoliacija žudo, o mainai praturtina. Kiekvienos meno formos klestėjimą užtikrina penki pagrindiniai dalykai: švietimas, kūryba, produkcija, sklaida ir dokumentavimas. Tarp šių grandžių turi vykti nuolatinė energijos ir idėjų apykaita, kiekviena iš jų turi nusistatyti savo santykį su publika.

Suvokdama Prancūzijos ir Lietuvos teritorinius, demografinius, istorinius ir kultūrinius skirtumus, vis dėlto vilioji, kad šiuolaikinis cirkas po truputį sustiprės ir pas mus.